

SBĚR, DOSTUPNOST A VYUŽITÍ NÁLEZOVÝCH DAT VÁŽEK

MARTIN WALDHAUSER

Mgr. MARTIN WALDHAUSER

Od roku 1999 pracuje jako zoolog na Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR, RP Liberecko. Kromě toho se věnuje faunistice, ekologii, ochraně a taxonomii vážek v ČR i v Evropě.

Vážky, díky svým nedostižným leteckým schopnostem, pestrým barvám, vazbě na vodní prostředí i unikátním vývojovým cyklem, přitahují od nepaměti pozornost lidí, zejména fotografů, umělců, ale i přírodovědců. Nejstarší údaje o vážkách z našeho území jsou staré více než 170 let, od té doby se podařilo shromáždit přibližně 180 tisíc dat. Jedná se tedy o poměrně robustní balík dat, který ale není homogenní z hlediska prostoru ani času. Starších údajů (přibližně do roku 1990) je k dispozici pouze omezené množství (asi 5 tisíc údajů) soustředěných hlavně do atraktivních oblastí ČR, zejména jde o severní Moravu a Slezsko, jižní Čechy, Šumavu, Polabí a Českolipsko.

odonatologický výzkum neskončil, právě naopak se došlo k impulsu pro ještě intenzivnější a komplexnější bádání. Od té doby se podařilo soustředit dalších více než sto tisíc dat - probíhají inventarizační průzkumy rezervací, komplexní mapování, do výzkumu je zapojena i veřejnost díky moderním technologiím. Po vydání atlasu byly také potvrzeny 3 nové druhy pro ČR, čímž počet druhů našich vážek dosáhl čísla 74.

Převážná většina dostupných dat (s výjimkou několika starších, nepřesně nebo nejasně lokalizovaných údajů) byla převedena do centrální nálezoové databáze ochrany přírody, která je dostupná [online](#) i pro veřejnost. Do této databáze jsou aktuálně

Šidélko Lindenovo Erythromma lindenii je západoevropský faunistický prvek, v ČR známý od roku 2009. Foto M. Waldhauser

Po roce 1990 se dostává odonatologický průzkum u nás do další fáze; nastává období s velice intenzivním celoplošným faunistickým průzkumem. V roce 1994 byl zahájen v rámci aktivit Českého svazu ochrany přírody (ČSOP) program „Vážky“, jehož hlavní náplní bylo mapování výskytu vážek na našem území. Vyvrcholením tohoto úsilí bylo vydání atlasu vážek v roce 2007 (Dolný, Bárta et al.: Vážky České republiky: Ekologie, ochrana a rozšíření), který sumarizoval přibližně 75 tisíc dat. Vydáním atlasu však

zapisována všechna data z projektů Agentury ochrany přírody a krajiny ČR i ČSOP, díky spolupráci s jinými databázemi dochází k automatickému importu dat i z jiných zdrojů (např. Biolib, iNaturalist a další). Do databáze je možno zapisovat přes webové rozhraní ([ndop.nature.cz](#); [biolog.nature.cz](#); zprostředkovaně [www.biolib.cz](#)) i pomocí sympatické mobilní aplikace Biolog, což je vzhledem k přítomnosti GPS v drtivě většině mobilních telefonů výrazně přesnější a jednodušší způsob zadávání dat. Kromě

uvedených platform jsou další údaje do-
dávány do centrální databáze manuálně
z odborných publikací, diplomových prací,
díky ochotě autorů také z individuálních
hlášení, konzultací nebo i internetových
fotografických galerií.

S trochou nadsázky lze tvrdit, že u nás
neexistuje vodní plocha, kde by se vážky
nevyskytovaly. Od prameništ, louží na les-
ních cestách či zahradních jezírek až po
velké řeky a přehrady. V těchto extrémních
případech sice nalezneme jen dva nejméně
náročné druhy, ovšem v případě nejbo-
hatších lokalit (např. lesní rybníky, menší
zatopené, vegetací zarostlé pískovny) mů-
žeme nalézt až 50 druhů na jedné locali-
tě. Obecně je důležitá dostatečná čistota
vody, vhodný stupeň vývoje vodní vege-
tace a nízký predatorní tlak ze strany jiných
skupin živočichů, zejména ryb. Vážky jsou
velmi vhodnou skupinou pro bioindikaci.
Je to dáno z důvodu jejich přiměřeného
počtu druhů, snadné poznatelnosti i pro
laickou veřejnost, ale především díky vaz-
bě řady druhů na určitý specifický biotop
a jeho potřebnou kvalitu. Naše nejvzácnější
druhy se někdy vyskytují pouze na něko-
lika lokalitách v ČR; např. naše nejmenší
vážka - šidélko lesklé *Nehalleania speciosa*
vyžaduje slatiniště s jasně strukturovanou
vegetací a je známo jen ze dvou lokalit,
šidlo rašelinné *Aeshna subarctica* žije jen
na Šumavě, v Jeseníkách nebo Krušných
horách u rašelinných jezírek s plovoucími
polštáři mechů. Naopak některé tolerantní
druhy mohou sekundárně využít volnou
ekologickou niku u vodních ploch s naruše-
nou ekologickou rovnováhou (např. masově

Šidlo rašelinné *Aeshna subarctica* vyhledává
rašelinná jezírka s plovoucími polštáři mechů.
Foto M. Waldhauser

se vyskytují šidélko brvonohé *Platycnemis
pennipes* u intenzivně obhospodařovaného
rybníku nás upozorní na nevhodné obhos-
podařování z hlediska vodního ekosysté-
mu). Změny v rozšíření i početnosti těchto
modelových organismů patří k významným
ukazatelům populačních trendů jednotli-
vých druhů i taxonomických skupin. Mohou
indikovat změny, ke kterým dochází v příro-
dě a krajíně, ať se jedná o konkrétní rybník

nebo v širším pojetí třeba globální klima-
tické změny. Teprve v posledních letech se
u nás objevují teplomilné prvky nebo se
vyskytují hojněji, severněji, výše v horách
apod., jmenovat můžeme např. klínatku
západní *Gomphus pulchellus* nebo šidél-
ko *Lindenovo Erythromma lindenii* (druhy
jihozápadní Evropy, v ČR známe teprve
od roku 2013, resp. 2009), vážku červe-
nou *Crocothemis erythraea* či vážku jarní
Sympetrum fonscolombii (druhy s centrem
areálu v Africe, před několika desetiletími
vzácně nalézané na jižní Moravě, dnes re-
lativně běžné na celém území včetně hor).
U některých jiných druhů lze pozorovat
opačný, negativní trend. Jako příklad může
posloužit např. dnes velmi vzácné šidélko
jarní *Coenagrion lunulatum*, dnes známe
jen z oblasti Doupovských hor a Jindři-
chohradecka, avšak v minulosti uváděné
z dalších míst republiky, kde vymizelo díky
zhoršení přírodních podmínek. Vážka široká
Leucorrhinia caudalis žila v minulosti u nás
na řadě míst, např. u polabských tůní, od
60. let byla považována za vyhynulou, až
v posledních letech byla znovuobjevena na
třech lokalitách v severních Čechách (zde
včetně potvrzeného vývoje) a na severní
Moravě.

Kromě uvedeného bioindikačního využití
dat mohou údaje sloužit i v praktické ochra-
ně přírody. Vážky mohou dobře posloužit
i jako tzv. deštníkové druhy, tedy atraktivní,
snadno poznatelné druhy, jejichž ochranou
zajišťujeme nepřímou ochranu i pro druhy
jiné, které jsou vázané na totéž stanoviště.
Díky dostupným datům můžeme podpořit
populaci některého ohroženého druhu váž-
ky realizací vhodného opatření (např. obno-
vou mokřadu, vytvořením tůně, revitalizací
vodního toku), zároveň z toho budou profi-
tovat i jiné ochrannářsky významné skupiny
organismů, např. obojživelníci. A konečně,
data o výskytu vážek mohou najít uplatnění
i ve správné činnosti orgánů ochrany přírody
a díky přítomnosti zvláště chráněných dru-
hů vážek lze zachránit nejednu hodnotnou
lokalitu před zničením.

Vážka červená *Crocothemis erythraea* - africký druh, dnes relativně běžný na celém území včetně
hor. Foto M. Waldhauser